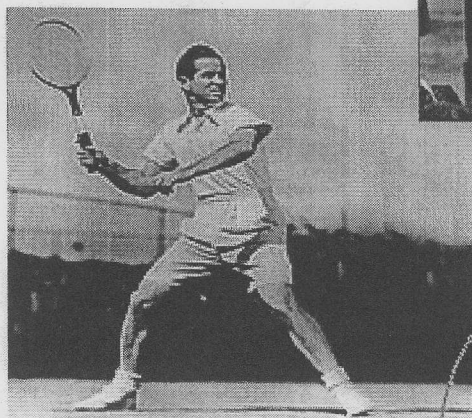
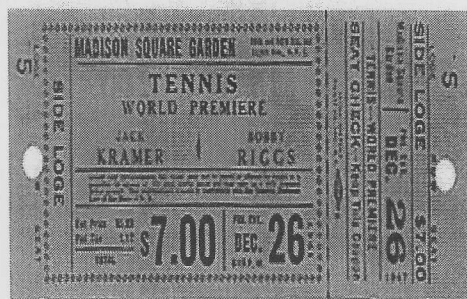

de Sportwereld

NUMMER 32

JANUARI 2004

Koningin met mannenbenen
Baron de Salis
Tennishistorie
Ringrijden
Pim Mulier

Magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport

Inhoud Sportwereld Nummer 32:

Nieuwsberichten	3
Tennishistorie	4
Historisch besef van ringrijden	7
Etymologie van....ringrijden	8
Lezing Haarlem historisch sportstad	9
Baron de Salis	11
Boeksignalen	15
Filmverslag	21
Column Jurryt van de Vooren	22
Vijf vragen aan	23

Redactioneel
Eva Hogenbirk

Geachte Sportgeschiedenisliefhebbers! We zitten weer in een nieuw jaar, en laten we genieten van de sport om ons heen (met zekerheid veel schaatsen) maar ook van de historie!

In dit nummer boren we opnieuw een niet massale sport aan met historisch besef en etymologie. Het gaat om een traditionele sport: ringrijden. Leest u ook de vaste rubriek van Theo Bollerman over tennishistorie.

Er zijn maar liefst twee verslaggevers geweest die hun mening wilden geven over de lezing in Haarlem. Ik wilde ze u beide niet onthouden. Een mooi verhaal over Baron de Salis van de hand van Nico van Horn vindt u op pagina 11. Er zijn wederom lekker veel boeksignalen, zodat u in de vakantie zelf kunt gaan lezen. Gaat u niet voorbij aan het filmverslag van Hans Pars op bladzijde 21. Ook de column van Jurryt van de Vooren mag er weer zijn. En de vijf vragen aan, zijn deze keer beantwoord door Gerrit van de Valk.

Deel twee in de serie over vrouwensportkleding van Steendijk-Kuypers de volgende keer!

Veel (lees en sport)plezier gewenst, en een fijne (sport)jaar gewenst..

Met vriendelijke groeten,

Eva Hogenbirk
Hoofdredacteur de Sportwereld

P.s. Aan de website van De Sportwereld wordt niet meer gewerkt, u kunt hem bewonderen!

Heeft u opmerkingen, ideeën, artikelen voor De Sportwereld of heeft u in het verleden een nummer niet ontvangen, dan kunt u mailen naar: desportwereld@hotmail.com.

Niets uit De Sportwereld mag worden gereproduceerd, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur. Mail voor aanvragen naar desportwereld@hotmail.com. De hoofdredactie heeft het recht om ingezonden brieven naar eigen inzicht in te korten of niet te plaatsen. □

Nieuwsberichten

Gerard van den Houten

De golfglorie van Tempo Doeloe

Tegen het eind van de koloniale periode waren er in Indië meer golfbanen dan in het moederland Nederland. Dat is een frappant gegeven, omdat de meeste sporten, vanuit Engeland naar Nederland geïmporteerd, meestal pas later in de koloniën populair werden. Auteur J.P.

Campen heeft dit gegeven aangegrepen om verder onderzoek te doen over golf in Indië, wat heeft geresulteerd in een mooi boek. Omdat zeker 95% van de clubbladen, wisselbekers en golfattributen tijdens de Japanse bezetting verloren is gegaan, was dit geen eenvoudig werk. Dankzij de gegevens die zijn verstrekt door met name lezers van het Golfjournaal, heeft de auteur een beeld kunnen schetsen van die kleine actieve groep golfers in een samenleving, die zo'n lange tijd een stempel heeft gedrukt op onze vaderlandse geschiedenis. Uitgever: Equipe BV, Jan Rebelstraat 14J, 1069 CC Amsterdam.

Bron: Golfjournaal, nummer 4 - 2003

NISB en Mulier Instituut

Het Nederlands Instituut voor Sport en bewegen (NISB) en het Mulier Instituut zijn recentelijk een gebruikersovereenkomst aangegaan voor een bibliotheekinvoer- en zoekstelsel. Dit houdt in dat het Mulier Instituut zijn boeken en rapporten op dezelfde wijze gaat catalogiseren als het Kennis- en Informatiecentrum (KIC) van NISB. Beide bibliotheekcatalogi zijn dit najaar gekoppeld en kunnen via www.mulierinstituut.nl en www.kic.nisb.nl worden geraadpleegd. Door deze koppeling ontstaat op beide adressen een sterk verrijkte catalogusinhoud van sportwetenschappelijke en beleidsrelevante literatuur.

Olympische Spelen in de Oudheid

Aankondiging lezing 'De Olympische Spelen' door drs. J.J.V.M. Derksen.

Datum: dinsdag 6 april 2004 om 20.00 uur.

Organisatie: Nederlands Klassiek Verbond.

Locatie: Gebouw De Akker, Melkpad 14, Hilversum.

Inlichtingen: W.L. Rietveld 035 – 53 82 920.

Tentoonstelling Glansrijk gewonnen

België en Nederland kunnen, ondanks hun geringe grootte, wedijveren met de rest van de wereld als het om prijzen winnen neerkomt. Om dit roemrijke heden en verleden eens extra in de kijker te zetten, hebben België en Nederland de handen in elkaar geslagen. Dit heeft geresulteerd in glansrijke tentoonstellingen over trofeeën. De tentoonstellingen, op vier verschillende locaties, presenteren een ruime selectie uit het prijzenarsenaal van de Lage Landen. Wat kunt u aantreffen? Natuurlijk sportprijzen, gewonnen door allerlei verschillende sporters. Maar ook prijzen wegens uitmuntende schoolprestaties, waar je een 'prijzband' voor kreeg, een gebonden boek met je naam erin.

Vijf musea van Nederland en België hebben hun depots nagekeken op dergelijke prijzen en trofeeën. Verder is een groot aantal particulieren bereid geweest hun prijzen ter beschikking te stellen. Dat alles heeft geresulteerd in een prachtig overzicht van 'glansrijk gewonnen' prijzen door de eeuwen heen. Een kleine marathon door de geschiedenis van winnaars en verliezers. Alles wat je altijd al wilde winnen, kun je nu in levende lijve aanschouwen! *Locaties: Nederlands Goud- Zilver- en Klokkenmuseum te Schoonhoven, Westfries museum te Hoorn, Museum Nederlandse Cavalerie te Amersfoort, Zilvermuseum Sterckshof Provincie Antwerpen. Meer informatie <http://www.glansrijk-gewonnen.org>*

Wielherhelden van Oranje

Ter gelegenheid van de 75ste verjaardag van de Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie is begin december het boek 'Wielherhelden van Oranje' verschenen. Het boek, geschreven door Fred van Slogteren, heeft een aantal extra's die het tot een standaardwerk maken. Zo loopt er onder de tekst een tijdlijn mee, waarop de lezer alle voor de wielersport relevante feiten kan terugvinden. Alle grote wielherhelden van Oranje komen hier letterlijk langs. Iedere wereldkampioen of Olympisch gouden medaillewinnaar die ons land heeft voortgebracht, komt aan bod. Als derde extra heeft een aantal verzamelaars hun fotocollectie ter beschikking gesteld, waardoor in het boek uniek illustratiemateriaal is opgenomen. Uitgever Arko Sports Media, ISBN 90 77072 42, prijs: 29,95. Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel of te bestellen via www.knwu.nl

Een gedroomd wielermuseum

Een museum voor wielercuriosa uit Sint-Willebrord. Het is een droom van ex-beroepsrenner Rini Wagtmans dat zo'n museum er ooit komt. Wagtmans heeft er spullen genoeg voor verzameld. Meer dan tweeduizend foto's van Wim van Est, bijvoorbeeld. Of bekens en medailles van andere coryfeeën uit het Westbrabants wielernest, zoals Marinus Valentijn. Twee jaar geleden opperde Wagtmans voor het eerst het idee van een museum. Naar zijn idee zou zijn verzameling tentoongesteld moeten worden in de Dorpsstraat van Sint-Willebrord, daar waar in 1978 de Touretappe finishte, gewonnen door Jan Raas. Wagtmans is momenteel in overleg met de gemeente Rucphen over zijn plan. *Bron: Wieler Revue*

Een wielertui – een verhaal

Het verhaal van de Belgische wielersport gedurende de voorbije eeuw wordt door 596 truien van wielermerken verteld. Belangrijkste momenten in het verleden van België – WO I, stakingen, opkomst van de televisie – worden in beeld en geluid weergegeven en gekoppeld aan wielertuien. Hierbij wordt ook een verhaal geplaatst van een getuige uit die periode. De wereldkampioentruie van Eddy Merckx en de 'bollekestrui' van Lucien van Impe zijn enkele van de waardevolle truien die te bezichtigen zijn. De tentoonstelling loopt van 12 december tot 29 februari 2004 in het Centrum Ronde van Vlaanderen, Markt 43, Oudegaarde en kan dagelijks worden bezocht van 10.00 uur tot 18.00 uur (maandag gesloten). Meer info:

www.sportimonium.nl

Bron: Sportimonium

Van Sporttoto tot De Lotto

In het najaar van 2003 verscheen van de hand van Wim de Heer het boek 'Van Sporttoto tot De Lotto – De ontwikkeling van de Stichting de Nationale Sporttotalisator van 1960 tot 2003'. Het boek gaat in op de geschiedenis van het ontstaan en de verdere ontwikkeling van deze bijzondere kansspelorganisatie. Het fenomeen kansspelen is een terrein waar politiek, overheid en (sport)beneficianten, ieder met een eigen belang, elkaar voortdurend tegenkomen. ISBN 906076-5117, Uitgeverij de Vrieseborch. □

de Sportwereld 4

Tennishistorie Diverse Ditjes en Datjes

Theo Bollerman

Joop de Mos overleden

Op donderdag 17 oktober werd Joop de Mos begraven; hij is 86 jaar geworden. De Mos was de eerste Nederlandse bondscoach en trad in 1962 in dienst. In *De Sportwereld 23* is een interview met hem verschenen. Het A.N.P. besteedde er een berichtje aan, dat ook op internet verscheen.

De grote frustratie van De Mos was, dat hij zich nooit in officiële wedstrijden met de topamateurs mocht meten. Hij behoorde bij de professionals tot de wereldtop. Het merendeel van de profs was trainer; slechts enkele bevoorrechte sterren reisden de wereld af om demonstratiewedstrijden en onderlinge toernooien te spelen, zoals de spelers van het JackKramer-circus. Deze groep stond onder contract van Jack Kramer, zelf oud-Wimbledon-kampioen. Spelers als Pancho Gonzales, Segura en Bobby Riggs maakten ervan deel uit. De Mos speelde bijna gelijk op tegen deze wereldsterren, en won wel eens een set. In het dubbelspel was hij zelfs bij vlagen superieur.

Pas in 1968 durfde Wimbledon het aan het spits af te bijten in de woelige wereld van de internationale tennispolitiek en het toernooi open te stellen voor amateurs en professionals. Rod Laver won toen, en tevens de drie andere Grand Slam toernooien. In 1962 had hij dat ook al eens gepresteerd, waarna hij professional werd en aan de Grand Slams niet meer mocht meedoen. Insiders beschouwen hem dan ook als de grootste tennisser aller tijden. Sampras is er immers nimmer in geslaagd op het wat tragere gravel van Parijs het toernooi winnend af te sluiten.

Als De Mos meedeed met bijvoorbeeld de wereldkampioenschappen voor professionals, kostte hem dat een week lesgelden, wat hem een verlies opleverde in vergelijking met het prijzengeld. Toen De Mos bondscoach was, werd zijn dagtaak wat zwaarder. Overdag gaf hij acht uur non-stop les aan huisvrouwen, en aan het einde van de dag arriveerde de vaderlandse selectie. Vervolgens speelde hij tegen alle geselecteerden een setje, die hij meestal dik won. Dat was de bondstraining in die tijd.

Chase half a yard worse than last gallery

Ooit is mij 'verboden' mij te bemoeien met de etymologie, terwijl ik toen alleen maar een hoogleraar in dat vakgebied citeerde. Maar ik wil toch nog een poging wagen. Eerst doe ik een poging de kaatsregel bij het real tennis uit te leggen, inclusief de daaruit voortvloeiende tactische vereisten. Dat dit een uitdaging te noemen valt, kan afgeleid worden uit het feit, dat echte liefhebbers van het Friese kaatsen daarvan afzagen in een televisiereportage over de P.C., het Friese Wimbledon. Deze lange inleiding acht ik nodig, om tenslotte terug te komen op de Engelse en Franse benaming voor het woord "kaats". Het is belangrijk, dat de lezer de functie van de kaats beseft, om de conclusie goed voor ogen te krijgen.

Als enthousiast beoefenaar van real tennis speel ik geregeld in Frankrijk en Engeland, de enige Europese landen waar dit nog mogelijk is. Ik mag mij inmiddels elfvoudig Nederlands kampioen in dit spel noemen (eenoog, blinden). Ik vertel dit, om enige deskundigheid te suggereren. Real tennis is de huidige benaming van de oorspronkelijke vorm van tennis, die vanaf ongeveer 1450 met rackets en een net tussen de twee speelhelften wordt beoefend. Omstreeks 1900 werd "lawn" tennis zo populair, dat men de oude variant "real" ging noemen.

Ik moet nu nog even melden, dat de baan eruit ziet als een tennisbaan, maar aan drie kanten, de twee korte zijden en een lange, gallerijtjes kent, die ongeveer twee meter hoog en diep zijn, met een schuin afdakje erop. In de uitvoering is het spel een kruising tussen squash, want de muren en de dakjes kunnen worden benut, en tennis, en een scriptogram vanwege de ingewikkelde spelregels. Een essentieel verschil in de spelregels van real tennis vergeleken met die van lawn tennis is de kaatsregel, identiek aan die in het Friese kaatsen. Bij real tennis is één bepaalde kant aangewezen als serveerderskant, de andere kant is derhalve de ontvangerskant, die in het Engels hazard side heet. Een hazard is een risico, een valkuil, een gevaar. De baan is a-symetrisch; de ontvangerskant kent drie zeer vervelende hazards, die als extra

moeilijkheidsfactor dienen. Aan de zijkant is er de winning gallery, en aan de achterkant de grill. Dit is een luik van ongeveer één vierkante meter. Als deze twee hazards geraakt worden tijdens de rally, wint de serveerder het punt onmiddellijk. Ook is er aan de lange rechte zijde, waar geen gallerij is, de tambour. De muur springt dan een halve meter in, met een hoek van ongeveer 45 graden. De tambour bevindt zich ongeveer halverwege de ontvangstkant. Als je dus parallel aan de zijmuur een bal speelt, en hij raakt de tambour, dan springt die bal dwars het veld in, soms op het hoofd van de traag reagerende ontvanger, die net een backhand wilde gaan spelen.

De enige manier, waarop de ontvanger deze lastige kant kan verlaten, is door het maken van kaatsen. Een kaats ontstaat, als de serveerder de bal niet kan of wil raken, waardoor de bal op de helft van de serveerder een tweede maal stuit. Precies op die plek wordt dan de kaats gemaakt. Bij een dropshot is dat natuurlijk vlak bij het net. Bij een harde drive, kaatst de bal vaak van de achtermuur terug in het veld. De scheidsrechter of de speler zelf moet dan scherp blijven opletten, op welke plek die terecht komt. Daar is de kaats dus weer gemaakt.

Als de ontvanger twee kaatsen heeft gemaakt, verkrijgt hij het recht om te serveren. Een kaats is dus geen punt, hooguit een "uitgesteld" punt! De scheidsrechter zal bijvoorbeeld tellen: vijftien gelijk en één kaats. Deze wordt aangeduid met behulp van de namen van de strepen, die op de vloer zijn aangebracht.

De beste kaats is die bij de achtermuur, kaats één, dan twee, enzovoort. Ongeveer zeven meter van de achtermuur ligt de streep, die "laatste gallerij" heet. Deze is getrokken vanuit het midden van de gallerij, die het dichtst bij de achtermuur ligt.

Als de bal ongeveer een halve meter daar weer voor stuitert, wordt deze kaats als volgt benoemd: "kaats, een halve meter slechter dan de laatste gallerij". De Engelse tekst vormt de titel van dit paragraafje. Toen ik deze score voor de eerste keer hoorde roepen door de "stiff upper lip" scheidsrechter, verloor ik twee games op rij, zo hard moest ik nadenken over de betekenis van zijn woorden.

Als de ontvanger twee kaatsen gemaakt heeft, wisselen beide spelers van speelhelpt, zelfs al is dat midden in de game. Daarna wordt er gespeeld om de kwaliteit van de kaats, en de kaats zal uiteindelijk gaan veranderen in een punt. Bijvoorbeeld, er wordt gespeeld om een kaats 2. Dat betekent, dat elke bal in de rally zo gespeeld moet worden, dat elke tweede stuit zou gaan vallen in de zone tussen de lijn twee meter van de achtermuur en die achtermuur. Als de serveerder inschat, dat de tweede stuit slechter zal zijn dan 2, dus dicht bij het net voor de tweede maal zou stuiten, dan speelt hij de bal niet meer, en wint hij het punt. Naarmate de kaats dicht bij de achtermuur ligt, wordt het steeds moeilijker ervoor te zorgen, dat ongeacht de moeilijkheidsgraad van de bal die je vanaf de ontvangerskant in de rally terug moet slaan, de tweede stuit van elke bal, die je speelt, exact in die hele kleine zone zal gaan vallen.

Een dropshot levert dus een zeer slechte kwaliteit kaats op, die je na de wisseling als serveerder bijna niet kan verdedigen.

Aan de andere kant vereist het een hoge mate van inzicht in het traject en de snelheid van de bal om als serveerder de juiste beoordeling over de kwaliteit van de tweede stuit in ééntiende seconde te maken.

Het belangrijkste technische verschil tussen lawn tennis en real tennis is de toepassing van de soort spin. Om ervoor te zorgen, dat de bal na aanraking met de achtermuur zo snel mogelijk daalt, is onderspin vereist. Een slice is dus een goede bal, een "cut" nog beter, deze levert extreme onderspin op. De bal spuit naar de grond. De noodzaak onderspin te geven verklaart de asymmetrische vorm van het real tennis racket (lop-sided). Het is een racket met een scheef geplaatst blad met de punt naar boven. Dit maakt het mogelijk, dat de bal een zo lang mogelijk traject op het racket aflegt, alvorens de vlucht naar de overkant te ondernemen.

Bij lawn tennis wordt daarentegen zo veel mogelijk vlak of met topspin geslagen, dit laatste om de bal op tijd, binnen de lijnen, te laten dalen. Als je topspin toepast bij real tennis, zal de bal na de aanraking met de achtermuur extra hoog en diep terugvallen, wat een veel slechtere kaats oplevert.

Voor wie nog niet afgehaakt is, moet inmiddels al wat zijn opgevallen, zeker, als je de titel van dit paragraafje gelezen hebt. Het Engelse woord, dat gebruikt wordt om de kaats aan te duiden is "chase". In Frankrijk heeft men het nog steeds over "une chasse". Je hoeft geen grote talenkenner te zijn om te beseffen, dat deze woorden in beide talen ook betekenen: de jacht. Voortbordurend hierop, met het risico van grote verontwaardiging van wetenschappers, stel ik bij deze dat de Nederlandse vertaling van chase, chasse en kaats dus ook zou kunnen luiden: het (na)jaagpunt. Het mikpunt, waarop je jacht moet maken.

Professor Gillmeister stelt, dat het woord racket afkomstig is van ra-chasser. Het Vlaamse reketen. Hij gaat dus ook uit van exact dezelfde betekenis, die ook afgeleid kan worden van de begrippen chasse en chase, het telkens terugjagen van de bal. De Friese sport "kaatsen" is dus als het ware een pars pro toto. De sport is genoemd naar het centrale onderdeel van de wedstrijd, het jagen op verbeteringen. Quality Management door de eeuwen heen.

Tennis en ringrijden

Voor ringsteken is een combinatie van vaardigheden vereist, het besturen van een paard en het mikken met een stok op een ringetje. Bij tennis geldt dezelfde problematiek. Het lichaam dient gedirigeerd te worden naar exact de juiste plek, de voeten moeten de juiste plaatsing krijgen, het racket naar achteren gehaald, en een bal die met minimaal 75 km per uur aankomt, moet zuiver in het midden geraakt worden om dat ding te laten landen op de voorbestemde plek. Suzanne Lenglen was de meest fameuze tennis-spielster uit de periode voor de Tweede Wereldoorlog. Het tweede centercourt van Roland Garros is naar haar genoemd. Zij won Wimbledon zes maal, vanaf 1919. Het was haar vader, die omstreeks 1910 diverse strenge oefeningen uitvond. Hij is als het ware de uitvinder van de moderne gedisciplineerde trainingsmethoden voor jonge kinderen. De vader van Steffi Graf was daar niets bij. Eén van de oefeningen, die Lenglen elke dag urenlang moest doen, was het mikken op een zakdoekje, gelegen op de andere helft van de baan. Zij placht dit zakdoekje met de regelmaat van de klok te raken. Deze oefening doet mij erg aan ringsteken denken. □

Historisch besef van... ringrijden

Peter Los

De Sportwereld toetst in ieder nummer het historisch besef van een sportbond. In dit deel van de reeks: ringrijden

Gesprekspartner: Sjaak Janse

Functie: secretaris Zeeuwse Ringrijders Vereniging (ZRV)

De ZRV is de overkoepelende organisatie in Zeeland.

1. Wanneer is de bond opgericht?

Door de steun van enkele Zeeuwse gemeentelijke bestuurders werd een organisatie in het leven geroepen die er voor moest zorgen dat het ringrijden een goed georganiseerde folkloristische sport zou worden. Zo werd op 21 juli 1950 de *Belangengemeenschap der Walcherse Ringrijders* opgericht. In het eerste jaar van haar bestaan werd de naam veranderd in *Zeeuwse Ringrijders Vereniging*.

2. Hoeveel leden/verenigingen telt de bond?

De ZRV is de overkoepelende vereniging van 15 afdelingen (deze 15 afdelingen zijn 14 dorpen op Walcheren en 1 op Zuid-Beveland). In totaal heeft de ZRV 850 leden waarvan er zo'n 550 actief zijn.

3. Is er iets gepubliceerd over de geschiedenis van ringrijden in Nederland?

In 1990 verscheen ter gelegenheid van het 40-jarige bestaan van de ZRV een boekje over het ringrijden in Zeeland, zoals zich dat in de loop der eeuwen heeft ontwikkeld: B. Roose en L. De Visser (red), *Zeeuwse Ringrijders Vereniging* (Middelburg 1990).

4. Wanneer is de sport ontstaan?

Volgens de Zeeuwse Cronykalmach uit 1788 is het ringrijden afgeleid van de steekspelen en de toernooien die de krijgszuchtige en strijdbare adel in de Middeleeuwen hielden. De jonkvrouwen lieten gewoonlijk tot een ereprijs een van hun ringen ophangen. De ridders moesten deze ring in galop aan hun lans proberen te steken. Hoewel deze verklaring door de meeste historici wordt aangenomen, zijn er

anderen, die denken dat de oorsprong van het ringrijden veel verder in de geschiedenis teruggaat. Het ringrijden toont namelijk veel overeenkomsten met het Duitse *Rolandreiten* en het Deense *Kranssteken*. Duidelijk is in ieder geval wel, dat de geschiedenis van het steekspel verder teruggaat dan de eerste schriftelijke documenten die over ringrijden spreken. Het oudste document waarin het ringrijden vermeld wordt, dateert van 7 juni 1687. Het is een klacht van de Middelburgse kerkeraad bij de classis Walcheren, "dat voorleden Pinkster op verscheidene dorpen op Walcheren van den boerse jeugd en andere, dien het minst betaamt, den ring gestoken is en bij gevolge van dien vele wulpsch- en ongerijmdheden van danserijen, drinkerijen etc gepleegd worden, ook met verachting van der predikanten daartegen."

Deze en andere bronnen geven aan dat er op verscheidene dorpen op Walcheren en Zuid-Beveland in de 17^e eeuw de ring werd gereden. Dit ging kennelijk niet altijd zonder problemen. De ringrijderijen, die meestal met kernissen werden gehouden, waren voor de boeren en arbeiders een welkome afwisseling in hun arbeidzame leven.

Dat de ringrijderijen vaak ontaardden in een uitbundige uitspatting van feestvreugde met een flink gebruik aan alcoholhoudende drank, was dan ook niet zo verwonderlijk. De predikanten en kerkeraden van die tijd zetten zich sterk af tegen deze vorm van volksvermaak. Maar zij slaagden er niet in het ringrijden te laten verbieden. Dat kwam ook doordat de ambachtsheren en andere notabelen mooie prijzen beschikbaar bleven stellen voor de winnaars.

5. Waar bevinden zich de archieven en zijn ze geïnventariseerd?

De correspondentie van de laatste jaren ligt bij Sjaak Janse, maar dit is geen archief van voor 1970. Ook ligt er materiaal bij oud-ringrijder en archivaris G. Provoost.

6. Zijn er in het verleden of heden belangrijke Nederlandse ringrijders geweest?

Belangrijk is een groot woord, het is een zeer regionale sport en daardoor niet per se belangrijk voor Nederland. □

De etymologie van ringrijden

Gebrand Bakker

Zoals ik al vaker deze rubriek ben begonnen: de hoofdredactrice beschikt, de schrijver wikt. Ik kreeg een mailtje met de mededeling dat ringrijden de centrale sport zou zijn voor de nieuwe *Sportwereld*. Mijn eerste gedachte was: 'Wat is in godsnaam ringrijden?'

Ik pakte de Van Dale erbij. Gelukkig: ringrijden = ringsteken. Ik kom uit West-Friesland en daar heet de volkssport ringsteken, vandaar. Vervolgens belde ik met Wilfred van Buuren, die beschikt over veel kennis en boeken. Hij bladerde wat in *Het Grote Volksporten Boek* van Erik de Vroede (Leuven 1996), kwam uit op bladzijde 103 en riep "Quintana!". Daarin zou de oorsprong liggen van het ringsteken. "Maar wat is dat dan?" vroeg ik. "Nou," zei hij, nogal vaag, "iets met ridders, toernooien en Middeleeuwen." Ja, ja.

Daarna ging ik het internet op. Al snel kreeg ik een taalkundig beeld van de benaming. In Zeeland is de naam van de volkssport ringrijden (de Zeeuwen doen graag voorkomen dat het een typische Zeeuwse sport is, die zich mag verheugen in een grote belangstelling van de koninklijke familie), in de rest van Nederland ringsteken. Dat was toch al een stap voorwaarts, in mijn hoofd vormde zich een taalkaart zoals sommigen van u die wellicht kennen zoals beschreven in *Het Bureau* van J.J. Voskuil.

Ook ontdekte ik dat de ring en de 'lans' de centrale spillen vormen van de sport; het vervoersmiddel waarop de sporter zich bevindt kan variëren van 1) een ongezadeld paard, 2) een sjees met een tweespan ervoor, 3) een stalen ros (=fiets), 4) een paar schaatsen en 5) een slee met één of twee paarden.

Mijn grootvader, Jan Bakker Czn, die leefde van 1898 tot 1994, heeft in 1942, toen ook de achtste Elfstedentocht gereden werd, in de haven van Kolhorn de tweede prijs gewonnen met het paard Nellie voor de arrenslee.

De woorden *ring*, *rijden* en *steken* zijn alledrie van Germaanse oorsprong en daarom is er weinig spannends over te vertellen. Ik kan hier de Oud-Noorse, Oud-Engelse, Oud-Hoogduitse en wat-niet-al vormen geven, veel betekenisverandering is er niet opgetreden. Oerwoorden zijn het, die fundamentele concepten weergeven.

Goed, dan maar op zoek naar het raadselachtige Quintana. Zo her en der. Er is een schrijver van kinderboeken en tv-series die luistert naar het pseudoniem Anton Quintana en de naam Anton Kuyten. Quintana is de achternaam van zijn Baskische moeder, een afstammeling van Spaanse grootgrondbezitters. Is Quintana een Spaans begrip? In Foligno, een stad in het Italiaanse Umbrië, wordt ieder jaar in september een historisch ringsteekspel gehouden dat Giostra della Quintana heet, inclusief ridders in kostuums uit de zevende eeuw. Is Quintana een Italiaans begrip? Vervolgens pakte ik de Webster's Dictionary erbij, je weet maar nooit. Bingo! Het Engels kent *quintain*, een paal waarop een horizontale, om z'n as draaiende balk bevestigd is, met een plank aan de ene kant en een zak zand (of iets dergelijks) aan de andere kant. Een ruiter stak met een lans naar de plank en moest de zak zand vervolgens zien te ontwijken. Van het Oud-Franse *quintaine*. Vijf, dus, iets met vijf. Maar wat? Het Oud-Franse *quintaine* gaat terug op het Latijnse *quintana* (Aha, daar hebben we hem!): 'straat in een Romeins legerkamp, tussen de vijfde en zesde manipel'. Een manipel is een troepenafdeling in het Romeinse leger. Van *quintus*, 'de vijfde'. In die straat, en schijnbaar uitsluitend in die straat, traiden Romeinse soldaten te paard en te voet hun steekvaardigheden, op één of ander doel.

Maar wat hebben we aan deze kennis als de Winkler Prins vermeldt: 'Dat het [het ringsteken, GB] een navolging van middeleeuwse ridderspelen zou zijn is nooit bewezen.' Ach, kennis (in welke vorm dan ook) is altijd beter dan géén kennis. En ik heb via deze zoektocht toch maar mooi een stukje geschreven over een onderwerp waarmee ik niets dacht te kunnen beginnen. □

Lezing 'Haarlem historische sportstad' Gerard van den Houten

Stichting de Sportwereld organiseerde op zaterdag 8 november in het ABC Architectuurcentrum van Haarlem een themamiddag over de sportgeschiedenis van Haarlem. Een tweetal sprekers dook dieper in op het thema 'Haarlem Historische Sportstad'. Het spits werd afgebeten door Ruud Stokvis die de Haarlemse sportpionier Pim Mulier en zijn betekenis voor de sport in Nederland behandelde. De ruim dertig aanwezigen kregen een betoog voorgeschoteld waarin Stokvis het pionierschap van Pim Mulier tegen een kritisch daglicht hield. Niet louter om kritiek te uiten, maar om een aantal vraagtekens te plaatsen bij de vermeende rol van Mulier bij de 'ontdekking van sport' in Nederland. De titel 'grondlegger(s) van de sport in Nederland' ziet Stokvis eerder weggelegd voor figuren uit de jacht- en rensportwereld, zoals Baron van Tuyl van Serooskerken, Baron de Salis en Dudok de Wit. Volgens Stokvis heeft Mulier de sport niet geïntroduceerd, maar samengebracht en (deels) georganiseerd.

Sporthistoricus Michiel Rehwinkel ging vervolgens specifieker op de Haarlemse sportgeschiedenis in met zijn lezing 'Haarlem als centrum van de vroege sportbeoefening'. Hij besprak tot enthousiasme van het grotendeels Haarlemse publiek diverse aspecten van de sportgeschiedenis in de Spaarnestad. Uiteraard passeerden enkele roemruchte voetbalclubs de revue, zoals HFC, EDO en de roodbroeken van HFC Haarlem. Ook had hij mooie verhalen over het ongekend populaire Haarlemse honkbal in de jaren '20 en '30, met zijn aparte schooltoernooien en honkbalspelende voetballers. Deze honkbalwedstrijden werden in de arbeidersbuurten gespeeld en trokken soms wel 15.000 toeschouwers.

Ter afsluiting van de boeiende middag brachten de aanwezigen een bezoek aan de tentoonstelling 'Haarlem Sportstad – hoe Pim Mulier de trend zette' in het aangrenzende Historisch Museum Zuid-Kennemerland. Belangstellenden kunnen deze tentoonstelling nog bezichtigen tot 25 april 2004. www.hmkz.nl □

Pim Mulier

Lezing 'Haarlem historische sportstad' Remco Plas

Zaterdag 8 november jongstleden vond in het Architectuurmuseum te Haarlem een symposium georganiseerd door Stichting de Sportwereld plaats over *Haarlem historische Sportstad*. Na een korte inleiding door Sjoerd van Tiel, voorzitter van Stichting de Sportwereld was het woord aan Ruud Stokvis die een inleiding hield over de constructie van Pim Mulier. Zijn voordracht viel in drie onderdelen uiteen.

Eerst kwamen Pim Mulier en de introductie van het voetbal aan bod. Stokvis stelde aan de hand van Mierman's proefschrift *Voetbal in Nederland* (1955) dat Mulier het voetbal (dat aanvankelijk meer op rugby leek) een meer georganiseerde vorm heeft gegeven, maar dat er in Nederland al eerder gevoetbald werd. In de opkomende Twentse textielindustrie was er met Engeland meer dan alleen uitwisseling van textielkennis. Het voetbal dook min of meer gelijktijdig op verschillende plaatsen in Nederland op.

Maar Mulier wist beter dan andere pioniers zijn pr te verzorgen. De twijfel bij Stokvis of HFC daadwerkelijk in 1879 werd opgericht kon direct worden weggenomen. In het publiek werd beweerd dat HFC nog altijd in het bezit is van de authentieke oprichtingsakte.

In het tweede deel kwam Muliers positie als grondlegger van andere sporten aan de orde. Ook hier heeft Mulier zijn eigen rol groter gemaakt dan die in werkelijkheid was. Er was al een geregelde sportbeoefening in een aantal takken van sport zoals in het vanaf 1882 ver-

schijnende tijdschrift *De Nederlandsche Sport* te lezen viel. Dit tijdschrift schonk aanvankelijk voornamelijk aandacht aan "adellijke" sporten als paardenrennen en jacht. In de loop der jaren kwamen meer sporten zoals zeilen en schaatsen aan bod. Als tegenwicht kwam Mulier met een eigen sportblad.

Ten slotte kwam Haarlem als centrum van sportverspreiding aan de orde. Mulier deed het voorkomen alsof HFC doelbewust aan zendingswerk deed. Stokvis vroeg zich af waarom het dan tot zeven jaar na de HFC oprichting duurt voor er interlokaal gevoetbald werd. Waarom het Haarlems onderwijs zo'n belangrijke rol speelde werd Stokvis niet duidelijk. Ook hier bracht een lid van het het publiek uitkomst. De *Maatschappij tot nut van 't algemeen* had 6 steden aangewezen waar Gymnastiek onderwijs gegeven zou worden. De nog in aanbouw zijnde school in Utrecht had een Duitse leraar aangetrokken. Hij kon daar nog niet aan de slag maar wel in de reeds gereed zijnde Haarlemse school.

Als tweede spreker kwam Michiel Rehwinkel met *Haarlem als centrum van de vroege sportbeoefening* aan bod. Sportbeoefening vond sinds de Middeleeuwen plaats op de kolfbaan, net buiten de stadsmuren. De aanwe-

zigheid van een garnizoen betekende dat er ook geschermd en gezwommen werd. Rond 1870 was Haarlem een deftige stad waar de industrialisatie werd tegengewerkt. Men wilde liever geen arbeiders binnen de stadsgrenzen. Pas na de Eerste Wereldoorlog als door het algemeen kiesrecht de politieke kleur van de gemeenteraad veranderd wordt, gaat Haarlem weer bouwen en uitbreiden. Door invoering van de 45-urige werkweek krijgen arbeiders een vrije zaterdagmiddag en neemt de breedtesport een grote vlucht.

Sportbeoefening vindt niet alleen plaats naar sociale stratificatie maar ook verzuild. De verspreiding van het voetbal naar de verschillende lagen van de bevolking maakt dit duidelijk. In 1879 werd HFC -voor de gegoede stand- opgericht, in 1889 volgde HFC Haarlem voor de middenstand en in 1897 EDO als eerste arbeidersvoetbalclub. Na de Eerste Wereldoorlog volgen de Katholieke clubs zoals Geel Wit en TYBB.

Dit onderdeel vond grote weerklank bij het publiek. Levendig werden diverse aspecten van het Katholieke voetbal besproken. Het was dan ook bijzonder jammer dat de derde spreker die *Katholiek voetbal in Haarlem* als onderwerp had, wegens persoonlijke omstandigheden verstek moest laten gaan.

Voetbal was slechts een van de sporten die opgang maakte. Zo is het opvallend dat in de jaren dertig het honkbal een grote vlucht nam in Haarlem. Voetbalclubs gebruiken zomers het honkbal om de leden bij de club betrokken te houden. Met succes: EDO honkbal trok geregeld 15.000 bezoekers.

Het onderwerp van Michiel Rehwinkel was zo weids dat zijn inleiding niet anders dan schetsmatig moest blijven. Het valt te hopen dat hij zijn onderzoek voortzet en weet te publiceren.

De belangrijkste conclusie over deze geslaagde middag: dat de bestaande historische beeldvorming moet onder de loep genomen worden en onderzoek naar de verzuilde sportbeoefening kan op een warme belangstelling rekenen. (Historisch Museum Zuid-Kennemerland: Groot Heiligland 47, Haarlem. Telefoon 023-5422427. Toegang: 1 Euro). □

 The poster features a dark background with the title 'HAARLEM SPORTSTAD' in large, bold, white letters. Below the title, it says 'hoe Pim Mulier de trend zette' in a smaller font. In the center, there is a circular illustration of a person in historical attire, possibly a sportsman, standing on a field. Below the illustration, the dates 'van 18 oktober 2003 tot en met 25 april 2004' are printed. At the bottom, it identifies the location as 'Historisch Museum Zuid-Kennemerland' and provides contact information: 'Groot Heiligland 47, Haarlem', 'tel. 023-542 2427', and 'www.hmk.nl'. It also lists opening hours: 'Openingsuren: Vrijdag t/m zaterdag 11-17 uur, Zondag 11-17 uur'.

Mijnheer de Baron is niet thuis

Nico van Horn

Niet voetballen op het Museumplein!, zo liet het stadsdeel Amsterdam-Zuid in september 2003 weten. Binnen no-time kwam de mare dat dit verbod ingetrokken werd, behoudens enz. Je wordt er een beetje sip van, ook al omdat het Museumplein het eerste echte sportterrein van Nederland is geweest, ontstaan in 1885.

Helden

Sport in Nederland in de negentiende eeuw. Afgezien van de sporters zelf waren er mensen nodig die sportbeoefening mogelijk maakten. Bobo's, organisatoren, bondsofficials, scheidsrechters, bestuurders, plannenmakers en ideeënbedenkers waren er toen ook al. Pim Mulier is een naam die velen kennen. Anderen zijn in zijn schaduw weggeleden: C.J. van Eeghen, F.W.C.H. baron van Tuyll van Serooskerken, P.A. Bundten. Aan de sportieve activiteiten van de familie Dudok de Wit is recent wel aandacht besteed in het boek over Kees de Tippelaar. Een van die relatief onbekende helden was G.D. baron De Salis, de man van het Museumterrein in Amsterdam. Over hem gaat de volgende bijdrage.

G.D. baron de Salis 1851-1890

Eerst maar even de genealogische feiten: Gerbert Dietegen baron de Salis is geboren in Chur, Zwitserland, op 18 augustus 1851. Zijn oudere broer, overleden in 1873, had overigens op Noorthey in Voorschoten op school gezeten. Leden van de familie De Salis woonden en werkten in Nederland, Indië, Zwitserland en Oostenrijk. Misschien is dit de reden dat onze baron zich in 1877 definitief in Nederland vestigde. Hij arriveerde op 13 november 1877 in Amsterdam, Herengracht 429, een huis voor bemiddelde kostgangers en verhuisde in mei 1878 naar de Stadhouderskade. Hij trouwde in Arnhem op 4 april 1878 met Anna Maria Metelerkamp (1854-1923). Ze kregen twee kinderen, in 1880 en 1882. De Salis was niet onvermogen. Hij was van beroep koopman en partner in de handelsfirma Mees & Croockewit. Hij importeerde petroleum uit Rusland en liet een opslagtank bouwen in de Rietlanden,

bij Amsterdam. Zo verdiende hij het dagelijks brood.

Schaatsen

Vanuit zijn huis op de Stadhouderskade had De Salis een vrij uitzicht op een kale vlakte daar waar thans het Museumplein is. Vrijwel alle bebouwing die er nu staat, was nog afwezig. Er waren vergevorderde plannen voor een concertzaal en voor een museum. Het stuk daartussen bleef voorlopig leeg. Speculanten roerden zich. En ook De Salis rook zijn kansen.

Hij had grote belangstelling voor schaatsen. Hij was lid van de uit 1877 stammende Amsterdamsche Skatingclub, de directe concurrent van de Amsterdamsche IJclub van 1864. Vermoedelijk is hij zelfs één van de oprichters geweest. Hij werd in elk geval secretaris. In 1882 vond mede op zijn initiatief de oprichting plaats van de Nederlandsche Schaatsenrijders Bond.

De Salis werd tweede secretaris en was door zijn talenkennis de aangewezen man om schaatsers op buitenlandse wedstrijden te begeleiden. Zijn internationale contacten waren zo goed dat hij erelid werd van de Engelse en Amerikaanse schaatsbonden. Regelmatig reisde De Salis naar het buitenland en deed daar nieuwe ideeën op voor de beoefening van de schaatssport. Zelf schaatste hij niet veel, hij was geen gedreven atleet.

In *De Nederlandsche Sport* van 1886 publiceerde hij een aantal artikelen onder de titel 'Handleiding voor de athletische training in het algemeen en voor het schaatsenrijden in het bijzonder'. Deze artikelen werden later dat jaar gebundeld in een brochure. Ook op sporttheoretisch gebied stond hij dus zijn mannetje. Eerste secretaris van de Schaatsenrijders Bond, J. van Buttingha Wichers, lid van de Studenten IJclub uit Leiden, schreef in 1888 ook een verhandeling over schaatsenrijden, mede gebaseerd op de artikelen van De Salis.

Zij beiden ontwierpen met de Friese schaatsmakers Hoekstra en Minkema een nieuw type Friese doorloper, de Wichers-de Salisschaats die in korte tijd zeer populair werd.

Paarden

De Salis interesseerde zich daarnaast voor de paardensport. In *De Nederlandsche Sport* van 1883, aflevering 67, schreef hij een stuk tegen het beleid van de Nederlandsche Harddraverij en Renvereniging. Op de daarop volgende vergadering brak een bestuurscrisis uit. Misschien is hij daarom nooit lid van het bestuur van deze vereniging geworden. De Salis had zelf geen stoeterij, hij deed voor zover ik heb kunnen nagaan niet actief aan wedstrijdruiterij. Maar dat weerhield hem er niet van regelmatig in de (sport)bladen te schrijven over wedstrijden. Hij leverde voor *De Nederlandsche Sport* regelmatig stukken en werd in 1889 zelfs vaste medewerker van *Het Sportblad*. De Salis beijverde zich voor trainingen, goede fokstallen, import van raspaarden en nieuwe renbanen. En zo'n baan zou nou mooi op het Museumterrein kunnen komen.

Een leeg terrein

Hij meende dat er in Amsterdam te weinig aan sport werd gedaan. In het vroege voorjaar van 1885 had De Salis met G. den Tex en C.J. den Tex Bondt van de gemeente Amsterdam, met uitsluiting van anderen, toestemming gekregen het Museumterrein te gebruiken voor sportieve activiteiten. Dat terrein lag na de grote Koloniale tentoonstelling van 1883 ledig, en De Salis zag daar grote kansen voor sportbeoefening in. Er werd wat geschaatst, gevoetbald en gecricket, er waren af en toe tentoonstellingen, maar van een doelmatige uitbating van het terrein was geen sprake.

Zijn plan was om de grasvlakte te gebruiken voor harddraverijen en wedrennen. In Amsterdam waren al in 1857 harddraverijen verreden. De Salis opperde om in de zomermaanden paardenraces op het Museumterrein te organiseren en dat gebeurde ook, voor het eerst op 28 mei 1885. Hij had haast met zijn plannen, want er was tegelijkertijd ook een verzoek van die aard binnengekomen van Belgische zijde.

De Salis kreeg een monopolie van de Gemeente Amsterdam, en hoefde daar niets voor te betalen. De overige sportieve activiteiten konden gebundeld worden door de Algemeene Olympia Vereeniging (AOV) van 1882, die

een evenwicht nastreefde tussen geest en lichaamsoefeningen. Het ging de oprichters van de AOV om gymnastische oefeningen, kracht en vlugheid bevorderende spelen, wedstrijden, lichaamsontwikkeling en algemene gezondheid. De bestuurders van de AOV steunden de plannen van De Salis. Ook de Nederlandsche Harddraverij- en Renvereniging schaarde zich trouwens achter de plannen.

De Amsterdamsche Sport Club (ASC)

Juridische bepalingen met betrekking tot eigendomsrechten zorgden ervoor dat het tijdelijke samenwerkingsverband tussen De Salis en de zijnen moest worden geformaliseerd. Je moest rechtspersoonlijkheid bezitten om onroerende goederen te bezitten of te pachten, of om personeel in dienst te nemen. Per 30 maart 1886 richtte hij daarom de Amsterdamsche Sport Club (ASC) op, een naamloze vennootschap. Deze Club had als doel het "...exploiteren van terreinen in de onmiddellijke nabijheid van Amsterdam voor harddraverijen, wielrennen en andere wedstrijden en oefeningen op het gebied van sport."

De eerste bestuurders van de vennootschap waren De Salis, en verder een aantal bekende Amsterdammers: P.A. Bundten, M. Westendorp, D.A. Fock en C.J. den Tex Bondt.

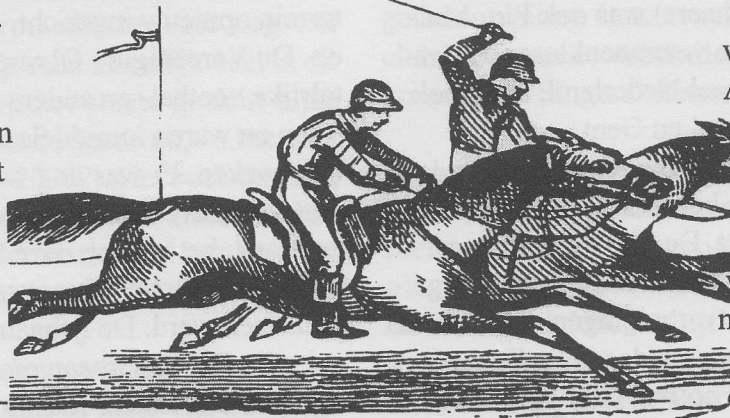
De vennootschap gaf dertig aandelen van elk vijfhonderd gulden uit, die onder rijke en vooraanstaande Amsterdammers werden verdeeld en verkocht. De lijst met aandeelhouders vermeldt een rij indrukwekkende namen van bankiers, assuradeurs, commissionairs en kooplieden. Ze hadden vrijwel allen één aandeel, behalve De Salis die er twee had en A.N.J.M. baron van Bienen van de Groote Lindt uit Wassenaar met vier. Deze laatste was eigenaar van het landgoed Clingendael, op de grens van Wassenaar en Den Haag, waar eveneens paardenraces werden gehouden.

Ook de zwager van De Salis, luitenant A.J.P. Metelerkamp, een vooraanstaand ruiter, had één aandeel. Metelerkamp was betrokken bij de Militaire Sportvereniging, waar De Salis veel werk voor heeft verricht.

Exploitatie van de baan

De Salis was vaak 'clerk of the courses' bij de paardenraces die na 1885 plaatsvonden en fungeerde als inschrijvingsbureau. Een tribune van honderd meter, geflankeerd door twee torens van vijftien meter, verrees om de baan heen en voor afrastering was gezorgd. De tribune en torens waren ontworpen door de architecten Sanders en Berlage.

Wat te doen als er geen paardenraces werden verreden? In de winter kon je het veld veranderen in een ijsbaan met 'kunstijs' zoals dat toen nog heette. Immers, het water moest bij het nader-

en van de koude tijden, netjes op het veld worden gespreid. De Salis had dit idee opgedaan tijdens reizen naar Hamburg, waar hij Nederlandse schaatsers als official begeleidde. De ijsbaan van de ASC ging snel open, in de winter van 1886. Aangestoken door dit succes opende de concurrerende Amsterdam-sche IJclub aan de rand van het terrein zelf een eigen kleinere ijsbaan. In 1889 organiseerde de ASC officiële wereldkampioenschappen. De Salis demonstreerde bij die wedstrijden een noviteit door hem bedacht: aparte banen voor de rijders met wisselpunten, kruisingen, zodat beide rijders inderdaad evenveel meters reden. In ditzelfde jaar reden op zijn uitdaging amateurs tegen de Friese beroepsrijders. De amateurs wonnen overtuigend! De Salis had het niet zo op met beroepsrijders, die voor geld reden. Hij zorgde er zelfs voor dat amateurs in Sankt Moritz konden trainen, als er in Nederland geen ijs lag. Verder ijverde hij voor het verrijden van langere afstanden dan de gebruikelijke 160 meter van de Friese beroepsrijders. In het buitenland waren afstanden tot tien kilometer al heel gewoon.

Wielersport

De ASC organiseerde zelf schaatswedstrijden en paardenrennen. Maar ook andere sporten vonden een -soms- warm onthaal. De Amsterdam-sche Velocipèdeclub, opgericht in februari 1884, had met lede ogen toegezien toen in 1885 de eerste Nederlandse wielervedstrijden hadden

plaatsgevonden in Den Haag en Nijmegen. Waarom niet in Amsterdam? In het vroege voorjaar van 1886 trad de club in onderhandelingen met De Salis en zijn ASC. Die gesprekken slaagden en op 17 juli 1886 werd op de inderhaast aangelegde wielervebaan de eerste officiële baanwedstrijd van Amsterdam verreden.

"De eerste wielervedstrijd te Amsterdam is uitstekend geslaagd!", tekende het *Algemeen Handelsblad* op. De wedstrijden waren opgeluisterd met een groot militair concert. Geslaagd, dat wel, maar finan-

cieel niet. De Salis was trouwens niet zo'n wielervefan. Immers, bij paardenraces moest de wielervebaan iedere keer weer opgebroken worden. Na 1886 kwam het tot conflicten tussen de Velocipèdeclub en de ASC. De financiële eisen van de ASC waren te hoog, de fietsclub betoogde vergeefs dat de ASC het terrein gratis van de Gemeente had gekregen. De Velocipèdeclub zag van verdere wedstrijden op het terrein af.

In 1887 werd de Amsterdamsche Wielervedstrijd Vereniging (AWV) opgericht, met het doel wedstrijden te organiseren. In 1887 en 1888 lukte dat met vallen en opstaan, maar in 1889 ging het weer mis. De financiële eisen van de ASC waren hoog, en voorts deinsde de ASC er niet voor terug om op het einde van het seizoen de wielervebaan bruut op te breken. Dat kostte de AWV veel extra geld. Daarom verkaste de AWV in 1889 tijdelijk naar het Vondelpark en besloot in 1890 zelf een NV op te richten en te zoeken naar een permanente locatie voor een wielervebaan. In *De Nederlandsche Sport* van december 1890 verschenen twee pittige artikelen over de starre houding van ASC, waarbij De Salis als grote schuldige werd aangewezen. Hij was toen al overleden. Het zou toch niet echt meer goed komen tussen de ASC en de wielerverijders.

Overige sporten

Op 16 oktober 1886 organiseerde de ASC de eerste officiële (internationale) atletiekwedstrijd in Nederland, op het Museumterrein. De kranten schreven onder het hoofdje 'Hardlooperij': "Zestien flinke jongens van 11 tot 16 jaar zijn reeds ingeschreven." Dat was twee dagen vóór de wedstrijd. Onder de uiteindelijke deelnemers (en prijswinnaars) was ook Pim Mulier, er was een aparte veteranenklasse. Er waren deelnemers uit heel Nederland, maar ook uit Antwerpen, Brussel en Gent.

Verder bood het terrein aan de zijkanten nog steeds ruimte aan de beoefening van sporten als voetbal en cricket. De AOV zag toe op sporten als voetbal, cricket en tennis. Vroege Amsterdamse cricketverenigingen als BAT en Strong speelden er en ook de voetballers van de Amsterdamsche Football Club Sport, en later die van RAP, konden terecht op de velden. Verder vonden er regelmatig gymnastiekwedstrijden op het terrein plaats. Het multifunctionele sportterrein voldeed prima. Het bleef tevens in trek voor tentoonstellingen, andere manifestaties en gebeurtenissen.

Exit De Salis

Op 14 januari 1890 overleed De Salis, volgens de krantenberichten na een smartelijk ziekbed. In de necrologieën die in de sportbladen verschenen gaf Pim Mulier uiting aan de algemene bewondering voor De Salis. Hij benadrukte dat De Salis niets van sport geweten had voordat hij er zich mee ging bemoeien en dat hij zelf niet had gesport. Binnenskamers was er nogal wat kritiek op De Salis en de starre houding die hij bijvoorbeeld in contacten met huurders van de Museumterreinen had aangenomen. Ik vond in de necrologieën nergens woorden als 'beminnelijk', 'vriendelijk' of 'behulpzaam'. De Salis zal een kundig zakenman zijn geweest, met minder sociale vaardigheden dan Pim Mulier of Bram Dudok de Wit. Exact een jaar na De Salis overleed J. van Buttingha Wichers die met De Salis de Schaatsbond had groot gemaakt. Geen wonder dat Mulier in 1892 op de eerste rij stond bij de oprichting van de Internationale Schaatsunie. Mulier oogstte wat De Salis en Van Buttingha Wichers voor het Nederlandse schaatsen hadden betekend.

Na De Salis

De Amsterdamsche IJclub was na 1891 de vaste pachter geworden van de ijsbaan van de ASC, omdat haar eigen ijsbaan dat jaar was opgedoekt. Ze had ook de tribunes en omrastering van de ASC overgenomen. De laatste hippische wedstrijden op het Museumterrein vonden plaats in 1892. Daarna werd het terrein opnieuw ingericht, de bebouwing rukte op. De Vereeniging Olympia werd opgeheven, talrijke voetbal- en andere clubs waren ontstaan en waren inmiddels naar andere velden uitgeweken. Er was nog wel ruimte voor kleinere sportieve activiteiten en uiteraard ijsvermaak: het was op deze baan dat Jaap Eden in 1893 de eerste echte wereldkampioen schaatsen werd. De ijsbaan bleef tot 1936 in gebruik. De wielersbaan moest in 1895 definitief naar een andere locatie uitwijken.

In 1903 werd de Amsterdamsche Sport Club geliquideerd. Veel van de taken waren intussen door andere verenigingen en instellingen overgenomen. De Amsterdamsche IJclub maakte zich definitief meester van de ijsbaan en ook andere verenigingen zetten het werk van De Salis en zijn Sportclub voort.

Daarom was het stuitend te moeten horen van de nieuwe bobo's dat je niet meer mag voetballen op het Museumplein. Bestudeer eerst je eigen geschiedenis voordat je dit soort vreemde besluiten meent te moeten nemen!

Bronnen: Nationaal Archief, Ministerie van Justitie, dossiers Verenigingen; idem, dossiers Naamloze Vennootschappen; Gemeentearchief Amsterdam, Bevolkingsregister; *De Nederlandsche Sport* 1882-1890; *Sportblad* 1889-1890; M. Moll, *Jaap Eden*; G.W.A. van Laer, *Gedenkboek van den Koninklijken Nederlandschen Schaatsenrijdersbond bij het 50-jarig bestaan 1882-1932*; J.F.L. de Balbian Verster, *De Amsterdamsche IJclub 1864-1914*. □

Het Voetbal Jaarboek 2002/2003

Peter Los

David Goldblatt, *Voetbal Jaarboek 2002/2003* (Het Spectrum BV, Utrecht 2003). ISBN 902748 9238, prijs: 34, 95.

De eerste blikken in het *Voetbal Jaarboek 2002-3* kunnen de nietsvermoedende lezer nog wel eens doen duizelen. Er staat namelijk veel in dit boek, heel veel, zo op het eerste gezicht bijna alles! 'Alles?...' denkt de lezer nu, '...het gaat toch alleen over 2002-2003?'. Het boek handelt, zoals de titel al doet vermoeden, over voetbal. Maar de schrijver gaat daarin veel verder terug dan de afgelopen twee jaar.

Een kijk op de inhoudsopgave legt de intentie van de auteur bloot. Aan de hand van de continentale confederaties die deel uitmaken van de FIFA, (UEFA, AFC, CAF, OFC, CONMEBOL en de Football Confederation) belicht Goldblatt per confederatie elk deelluitmakend land en haar nationale (beker) competities en interlandgeschiedenis.

De schrijver verricht voor elk land een korte studie naar het ontstaan en de verspreiding van de voetbalsport. Deze zijn meestal niet langer dan enkele alinea's -uitzonderingen daar gelaten voor grote voetballanden- maar daarom zeker niet minder interessant. Goldblatt heeft zijn huiswerk goed gedaan als hij per land de herkomst van de voetbalsport en de eerste aanzet tot organisatievorming beschrijft. De auteur sluit zijn ogen bovendien niet voor belangrijke sociologische, politieke en koloniale processen waardoor de uniciteit van voetbal in de diverse naties kleurrijk naar voren komt.

Afhankelijk van de grootte van het land, hanteert de schrijver een indeling in regio's en provincies. Zo wordt op een 'gewestelijk' niveau een overzicht gecreëerd van de verschillende actieve voetbalverenigingen. Het gaat dan wel om verenigingen die uitkomen in de hoogste twee divisies, alhoewel Goldblatt ook aandacht besteedt aan obscure clubs en (top)-verenigingen van weleer. De schrijver geeft ook aan welke verenigingen betrokken waren bij de oprichting van de nationale bond.

Zeer interessant voor de sporthistoricus en de lezer met historisch besef zijn de politieke en socio-maatschappelijke oorsprongen die Goldblatt aan verenigingen ten grondslag legt.

Zo was Berliner FC ooit gelieerd aan de stasi, ligt de oorsprong van het Spaanse Sevilla bij buitenlandse studenten, is AC Milan van Engelse oorsprong én aanvankelijk een cricketclub en waren de voetballers van Coventry afkomstig uit Singers' fietsenfabriek.

Andere oorsprongen zijn onder andere: het mijnwezen, leger, tennis, cricket, rugby, roeien, school of universiteit, lerarenvereniging, spoorwegaarbeiders, de kerk, autofabriek en het elektriciteitsbedrijf. Goldblatt geeft eveneens aan of de verenigingsleden uit de elite of de arbeidersklasse afkomstig zijn. De auteur heeft getracht dit voor elke vereniging te onderzoeken, maar heeft waarschijnlijk als gevolg van onvoldoende bronnen en tijd dit niet voor de kleinere voetbalnaties gedaan.

De microscoop wordt nog fijner ingesteld wanneer de schrijver op microniveau hoofdsteden en andere grote voetbalplaatsen, met behulp van plattegronden en een uitgebreide legenda, bestudeert op hun verenigingen, (niet meer bestaande) stadions en andere voor de stad, club of land belangrijke locaties. Zo heeft Barcelona door de geschiedenis heen in niet minder dan vijf verschillende stadions gespeeld alvorens Nou Camp de uitvalbasis van de Catalaanse club werd.

Naast deze redelijke historische diepgang kent dit boek veel staatjes, lijstjes, rijtjes en ander feitenmateriaal. Er wordt een overzicht geboden van de interlandwedstrijden, interlandscorers en de trainers van het nationale elftal.

Ook zijn er overzichten opgenomen als speler van het jaar, topscorer per seizoen, landskampioenen en bekerwinnaars. Voor enkele landen was Goldblatt in staat overzichten te publiceren van spelerssalarissen, jaarlijkse inkomens van clubs via t.v.-rechten en marges waarmee de kampioen op voorsprong eindigde op de nummer twee.

Het *Voetbal Jaarboek 2002-2003* biedt daarnaast ook een uitgebreid overzicht van diverse grote internationale toernooien zoals het WK, de Olympische Spelen, de Wereldbeker voor clubs, het EK, de Champions league, de UEFA cup, de Copa América, de Copa Libertadores, het Afrikaanse landenkampioenschap, de Afrikaanse Champions league, het Aziatische landenkampioenschap, de Aziatische spelen, de Concacaf-beker en de Gold Cup.

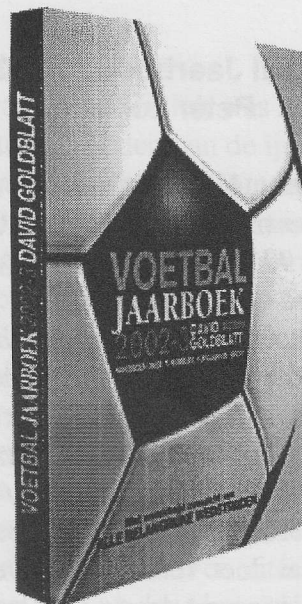
De gekozen periodisering in de titel van het boek duidt op een contemporaine component in het boek. Dit uit zich in de hoofdstukken over *fans en eigenaars* waarin Goldblatt inzicht geeft in clubbegrotingen, gemiddelde opkomst per wedstrijd per seizoen en de verhouding tussen opkomst en capaciteit.

Interessant is ook de studie die de auteur heeft verricht naar de aard van de geldschieters en sponsors van de clubs. In Engeland bijvoorbeeld zijn een hoop verenigingen in handen van rijke personen (denk aan Al Fayed bij Fullham). Andere Engelse clubs hebben als bedrijf een notering gekregen aan van de Londense effectenbeurzen. Financieringsondernemingen en mediaconcerns hebben de meeste aandelen in clubs opgekocht.

In Duitsland hebben een aantal clubs gekozen voor een andere constructie. Men heeft gekozen voor de status van *Aktien Gesellschaft*, waarbij de commerciële en amateursportonderdelen van de club worden gescheiden en de amateurvereniging een meerderheidsaandeel krijgt in de commerciële activiteiten, maar met de optie dat privé-investeerdere de rest overnemen.

Lezenswaardig zijn ook de artikelen in het hoofdstuk *Wereldkwesities*, waarin Goldblatt een aantal korte studies heeft verricht naar recente ontwikkelingen in het internationale voetbal.

Er zijn bijdrages over de enorme ontwikkelingen op de transfermarkt en de financiële chaos bij veel voetbalverenigingen. Daarnaast zijn er enkele alinea's ingeruimd die handelen over

de mondialisering van het moderne voetbal en de verschuivende balans tussen de diverse internationale voetbalnaties. Tenslotte geeft de schrijver ons nog een kijk op de uittocht van Afrikaanse en Zuid-Amerikaanse spelers en stelt hij een top 20 van spelers en een top 10 van trainers op.

Naast een redelijke (historische) diepgang bevat het *Voetbal Jaarboek 2002-2003* veel staatjes, lijstjes, rijtjes en ander feitenmateriaal. De ene lezer zal dit meer kunnen waarderen dan de andere, maar het schonk mij, een voetbalfetisjist pur sang, enorm veel lees- en bladerplezier. Als overzichtswerk bezit het de nodige encyclopedische waarde, maar als gevolg van de ingebrachte historische componenten heeft het naar mijn mening meer in zijn mars. Voor de liefhebber van voetbal is het een verplichte aankoop. □

Jaarboek Sport Wilfred van Buuren

W.J.H. Mulier Instituut, Jaarboek Sport - beleid en onderzoek, editie 2002 (Arko Sports Media, Nieuwegein 2003) 152 pagina's, ISBN 90-77072-35-7, prijs: 63,60.

De sportgeschiedenis was niet gediend met het jaar 2002. Die indruk krijgt de lezer die in dit Jaarboek de paragraaf geschiedschrijving opslaat. Slechts één publicatie wordt uitgebreid beschreven: *Monseigneur P.J. Boymans (1914-1984), de priester in de sport* van Jacques Hoorens. Twee andere titels krijgen een vermelding, namelijk het gedenkboek over 90 jaar Haagse Academie voor Lichamelijke Opvoeding en de doctoraalscriptie van Peter Los over 175 jaar sport en gymnastiek op de Koninklijke Militaire Academie.

Verder niets verschenen? Natuurlijk wel, maar de redactie van het jaarboek voert een streng opnamebeleid. In principe komen alleen de belangrijkste, grotere publicaties en projecten voor een uitgebreide bespreking in aanmerking. Het gaat dus vooral om landelijke, sporttakoverstijgende publicaties en projecten. Losse artikelen, folders, gedenkboeken van verenigingen en meer journalistieke producten, daarover lees je in het jaarboek niets.

Deze jaarlijkse uitgave opent met een kroniek, een chronologisch overzicht van feiten en ontwikkelingen in de Nederlandse sport. Verreweg het grootste deel van het jaarboek is gewijd aan een overzicht van publicaties en projecten uit 2002. Hierin worden de voornaamste onderzoeksrapporten, beleidsnota's en andere

publicaties op het gebied van sport in Nederland op een rij gezet. Maar liefst 15 deelgebieden (van sportbeleid tot ruimte en milieu) krijgen aandacht. Beknopte samenvattingen schetsen de meest opmerkelijke trends en presenteren nieuw verworven kennis en inzichten. Niet te versmaden is ook de geselecteerde bibliografie van nog steeds relevante titels uit de laatste 25 jaar, met 10 titels op het gebied van sportgeschiedenis.

Het *Jaarboek Sport* bevat tenslotte een actueel bestand van namen, adressen en websites van ruim 250 organisaties en instellingen uit de sport. En grondig is het overzicht geworden. *De Sportwereld* staat er bijvoorbeeld twee keer in: eenmaal als stichting onder het kopje vak- en belangenorganisaties en eenmaal als magazine bij de sportvakbladen en -nieuwsbrieven. Zo hoort het ook.

In die laatste categorie mis ik overigens *Uit het veld*, de e-mail nieuwsbrief over sportgeschiedenis van Jurryt van de Vooren. Andere punten van kritiek: het register is niet volledig, de teksten zijn vaak droog en het boek is duur. Dat neemt niet weg dat het *Jaarboek Sport* een prachtig initiatief is en een erg nuttig naslagwerk voor onderzoekers en beleidsmedewerkers sport. Zelf zoek ik er wekelijks wel wat in op. Nu maar hopen dat er nog vele edities zullen volgen. □

**De Beste Tennis Biografie Aller Tijden :
The Life and Times of Bobby Riggs**
Theo Bollerman

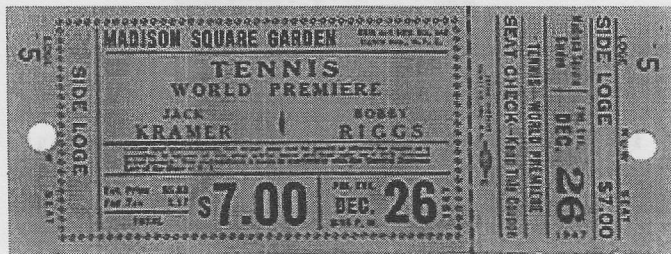
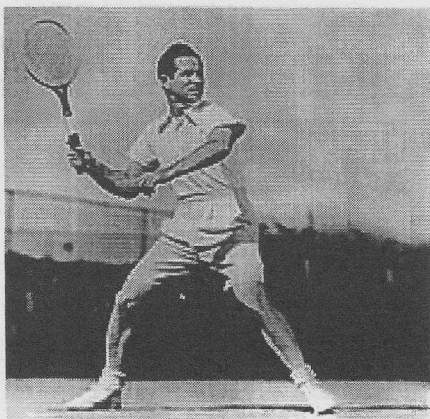
Tom Le Compte, *The Last Sure Thing: The Life and Times of Bobby Riggs*, (Uitgeverij Skunkworks publishing, 2003). Prijs \$ 29.95. ISBN 0-9711213-0-7. Website: www.bobbyriggs.com.

De Amerikaanse journalist en tennisliefhebber Tom Le Compte heeft een fenomenale prestatie geleverd. Zijn boek over "de man, die het vrouwentennis op de kaart zette", Bobby Riggs is één onafgebroken bron van leesgenoegen, 472 bladzijden lang!

Wie kent Bobby Riggs nog? Alleen de wat ouderen onder ons kunnen zich de fameuze *battle of the sexes* herinneren, die hij op 55 jarige leeftijd voerde tegen Billy Jean King, de toenmalige absolute nummer 1 van het vrouwentennis. De wedstrijd werd door 30.000 toeschouwers live in het Houston Astrodome gevolgd, terwijl wereldwijd zo'n 90 miljoen mensen de strijd op de televisie volgden.

Riggs had erg veel geld gewed op zichzelf. In het jaar daaraan voorafgaand had hij Margaret Court verslagen in een soortgelijke uitdaging. Vooral zijn grote mond en zijn antagonistische houding tegenover het vrouwentennis hadden de aandacht getrokken. Waar haalde deze oude vent het lef vandaan?

Vrijwel niemand wist zich te herinneren, dat Bobby Riggs op 21 jarige leeftijd enkelspel, dubbelspel en mixed op Wimbledon had weten te winnen.

Hij was één van de eerste tennisspelers, die weddenschappen aanging bij de officiële booking-offices over de uitslagen van zijn wedstrijden. Maar nooit wedde hij dat hij zou verliezen. Integendeel.

Tijdens het historische Wimbledon toernooi van 1939 wedde Riggs 1 tegen 1000, dat hij alle drie de onderdelen zou winnen en zette 10 pond in, wat heden ten dage zou staan voor een bedrag van ongeveer 500 euro. Deze krankzinnige weddenschap leverde hem het waanzinnige bedrag op van 100.000 Engelse ponden, want hij won inderdaad drie nummers.

Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog voorkwam niet alleen, dat hij dat geld naar Amerika mocht meenemen (het bleef gedurende de oorlogsjaren op de bank staan), maar ook, dat hij op het toppunt van zijn kunnen meer Wimbledon titels zou winnen. Hij won de U.S. Open, vroeger Forest Hills geheten, tweemaal.

Het boek is een groot feest van anecdotes en herinneringen. Riggs was een unieke figuur, die weddend en scharrelend door het leven ging.

Het succes van zijn overdonderende pro tours in het eind van de veertiger jaren tegen legendes als Jack Kramer en Don Budge effende het pad voor het hedendaagse prof tennis. Het boek bevat een schat aan informatie, niet alleen over de mens Bobby Riggs. De historie van dat tennistijdperk wordt duidelijk. De toenmalige tennisstrategieën en tactieken komen aan bod. Medespelers worden geanalyseerd. Kortom, deze biografie bevat een hoeveelheid informatie, inzicht en pure tennisliefde, dat geen liefhebber het mag missen. □

Koningin met mannenbenen

Renzo Verwer

Kees Kooman, Een koningin met mannenbenen: Fanny Blankers-Koen, atlete van de eeuw. (Uitgeverij L.J. Veen, Amsterdam, 2003) ISBN 9020408208, 240 pagina's, prijs: 16,50.

De viervoudig olympisch kampioene van 1948 speelde vals bij domino en was dol op belletje trekken. Haar concurrenten, maar ook haar kinderen vonden haar egoïstisch. Niemand hield echt van haar, beweert een voormalige vriendin. En haar broer zegt: "In wezen was Fanny een kreng". In de biografie *Een koningin met mannenbenen* doet sportjournalist Kees Kooman veel moeite een negatief beeld van Fanny Blankers-Koen neer te zetten. Hij wil het bekende heldenverhaal van de atlete die gouden medailles aaneenreeg en bescheiden, sociaal en een lieve, goede moeder bleef, ontzenuwen.

Francina Elsje Koen (1918) groeide op in Hoofddorp in een familie die heel veel aan sport deed. De jonge Fanny kon geen moment stilzitten en bleek veel aanleg te hebben voor atletiek. Haar voor die tijd veelvuldige trainingen vormden de basis voor een bijna twintig jaar durende atletiekloopbaan, waarin ze vier Olympische, vijf Europese en 58 Nederlandse titels behaalde. Al op 18-jarige leeftijd nam ze deel aan de Olympische Spelen. Haar prestaties (vijfde en zesde) zag ze als een mislukking; waar andere Nederlandse atleten vaak genoegen namen en nemen met ereplaatsen, wilde Koen winnen.

Toen ze trainer Jan Blankers ontmoette, met wie ze in 1940 trouwde, raakte haar carrière in een stroomversnelling. Blankers introduceerde bij de Nederlandse damesploeg nieuwe, intensievere trainingsmethoden. Hij deed ook veel

aan mentale begeleiding om Fanny zich zekerder te doen voelen. Het had effect, tijdens de Tweede Wereldoorlog pakte ze vier wereldrecords, waaronder die bij het hoog- en verspringen, een zeer ongewone combinatie.

Blankers-Koen beleefde haar sportieve hoogtepunt op de Olympische Spelen van Londen 1948, waar ze de 100, 200 meter, 80 meter horden en 4 x 100 meter estafette won.

Nederland had zijn eerste naoorlogse heldin: een sobere, dertigjarige, sterke huisvrouw met twee kinderen. Ze onderging een massale hulding in haar buurt en werd overspoeld met cadeaus (waaronder de welbekende fiets). Hysterie rond winnaars is duidelijk niet iets van de laatste jaren.

In 1952 was ze bij de spelen van Helsinki waarschijnlijk nóg beter in vorm dan vier jaar eerder, maar een steenpuist maakte presteren onmogelijk. Drie jaar later stopte ze met wedstrijd sport, en werd begeleider van de Nederlandse ploeg. Nog altijd is ze een bekende Nederlander die tot voor een paar jaar nog geregeld bij programma's als 'In de Hoofddrol', allerlei quizzen en sportuitzendingen te gast was. In 1999 werd ze door de internationale atletiekfederatie uitgeroepen tot atlete van de eeuw. De laatste jaren kreeg ze enkele infarcten en kwijnt nu al dementerend - en verlangend naar de dood - weg in een verpleeghuis.

Fanny Blankers-Koen heeft lol.

Biograaf Kooman schetst niet alleen Blankers-Koen haar carrière, maar ook een tijdsbeeld van sport in de jaren dertig, veertig en vijftig. Dagelijkse training was al heel bijzonder - veel huidige recreatielopers trainen meer dan de toppers van toen.

De medische begeleiding bestond uit penicilline; vitamines, voedingssupplementen werden niet gebruikt, en stimulantia als EPO, NESP bestonden nog niet. Blankers-Koen: "mijn doping bestond uit bruine bonen met spek." Sensationeel was ook een vijf dagen durende busreis naar wedstrijden in Oslo. De bus kwam vast te zitten in een tunnel en werd mede met behulp van de meegebrachte speren van de speerwerpers uitgegraven.

Vrouwentopsport was destijds niet vanzelfsprekend. Atlete Bep du Mee vertelt dat haar man vroeg of ze 'alsjeblijft die rotzooi (hij bedoelde mijn trainingsspullen) aan de kant wilde gooien. Als je verliefd bent, deed je dat.'

Sportende vrouwen waren sowieso omstreden: het heersende idee was dat sport onvruchtbaarheid in de hand zou werken, de vrouw van haar huiselijke plichten afleidde.

Bovendien zouden sportende vrouwen onkuise lustgevoelens opwekken. Een bijkomend probleem was het aantal mannen en hermafrodieten dat aan vrouwenwedstrijden meedeed. Geregeld moesten 'vrouwen' hun medaille inleveren nadat een seksetest -die vaak een vernederende betasting van geslachtsdelen in-

hield- uitwees dat ze in elk geval geen vrouwen waren. De atletiek leed eronder zoals nu de sport zucht onder het dopingprobleem.

Ook Fanny kreeg hiermee te maken toen zich in 1949 in eigen land een concurrente aandierende die haar tijden benaderde, de mannelijk uitzierende atlete Foekje Dillema. Ze liepen nooit tegen elkaar: "ik loop niet tegen een vent" zei Fanny. Er kwam een geruchtestroom op gang, mede gevoed door het echtpaar Koen, de Nederlandse bond deed een onrechtmatig sekse-onderzoek en Dillema kreeg nota bene op het station van Utrecht de uitslag te horen. Haar veelbelovende carrière werd in de knop gebroken en ze vereenzaamde. Nog steeds heeft de bond Dillema geen excuses aangeboden voor deze dubieuze diskwalificatie op grond van uiterlijk.

Sterk is de auteur in het naar boven halen van dit schandaal, of in het vertellen van anekdotes. Hij verliest zich echter veel te veel in gemoraliseer over Blankers-Koen. Kooman wil zo graag laten zien dat 'onze Fanny' geen ideale heldin is. "Ze wisselde vriendschappen in, alsof het lege flessen zonder statiegeld betrof", schrijft hij bijvoorbeeld.

Maar al die nadrukkelijke afkeuring is niet nodig. Mijn indruk is dat Fanny Blankers-Koen een interessante vrouw is. Verder is ze: een beetje zinnig, een beetje onbeduidend, een beetje geestig, een beetje kinderachtig, een beetje jaloers. Geen mens uit één stuk. Een mens als ieder ander. Maar dan wel één die heel bijzondere prestaties leverde, een biografie waardig. □

Een hoog touwgehalte

Hans Pars

Mijn boksloopbaan was kort en weinig krachtig. In september 1963 meldde ik me met een schoolkameraad van de Middelbare Handelsdagschool aan bij de boksschool van Leen Hoogenband. Hoogenband was een man van weinig woorden. Hij keurde ons amper een blik waardig en mompelde iets over veel touwtjesspringen en op tijd de contributie betalen.

De boksschool was gevestigd op een unieke plek in de Haagse binnenstad: in een zijvleugel van paleis Noordeinde. Het paleis stond in die tijd grotendeels leeg en verstofte zienderogen. Hoe Hoogenband daar terecht is gekomen moet ik nog eens zien te achterhalen want het is vermoedelijk de enige boksschool in Nederland geweest die ooit op koninklijk domein heeft gebokst. Na een paar maanden touwtjesspringen en beuken op de bokszakken mocht mijn schoolkameraad als eerste van ons beiden, een potje sparren tegen een amateurbokser. Blijkbaar was dat sparren bedoeld als testcase want er werd stevig doorgehaald door de tegenpartij. Zo stevig dat mijn klasgenoot de ring uitkwam met een blauw oog en niet te stelpen bloedneus. Dat vonden we beiden toch wel wat bedenkelijk. Maar veel tijd voor verdere twijfels had ik niet, omdat ik kort daarna van de handelsdagschool werd gestuurd.

Ik koos hierop als assistant-steward op de SS Rotterdam het ruime sop en kreeg aan boord alle tijd en gelegenheid om kennis te maken met heel andere manieren van boksen. Zeelui moesten hard lachen als ik ze vertelde dat er bij Hoogenband heel anders gebokst werd. En dat vertellen moest nog vlug ook, want terwijl je daarna keurig de bokshouding aannam, had je al een trap in je kruis te pakken.

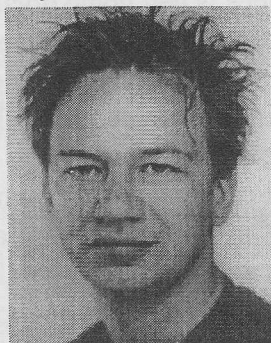
Maar nu terzake. Ik gebruik m'n eigen ervaringen met boksen om de loftrumpet te steken over de documentaire **On the Ropes** van Nanette Burnstein en Brett Morgen over de boksschool van Harry Keitt in New York. De film dateert al uit 1999 maar werd eind juli van dit jaar op tv uitgezonden.

Hij werd al eerder in 2000 uitgezonden. Zo heeft de komkommertijd op tv ook z'n voordelen. On the Ropes is een goeie documentaire omdat de makers zonder oogkleppen te werk gingen. Geen vooroordelen tegen de boks-sport, geen politiek correct gezemel over de arme buurt (Bedford-Stuyvesant in Brooklyn) waar de school is gevestigd en geen gedraai met de feiten. Dat in Amerikaanse achterbuurten drugs nooit zijn weg te denken laat de film onbarmhartig zien. Maar ook dat boksen een kans biedt om aan een bestaan als drugskoerier of verslaafde te ontsnappen. Geen middenschoolgedram dat een bokser verder moeten kunnen tellen dan tien, maar een nauwgezet volgen van het smalle pad naar een profboks-carriere van een van de leerlingen van Harry Keitt. Hij haalt het, maar net over de streep struikelt de leerling over een malafide manager. Voor zijn loopbaan had hij al eerder leermeester Keitt z'n congé gegeven, maar na zijn mislukte start als profbokser neemt Keitt hem weer in genade aan.

On the Ropes is in feite een tijdloze film. Al vanaf het begin van de georganiseerde sport was boksen (naast wielrennen en worstelen) voor jongens uit de lagere sociale klassen een mogelijkheid om te ontsnappen aan de armoede en geestdodende fabrieksarbeid. In zijn boekje *Zakken Schuiven Door* (in 1999 verschenen bij uitgeverij De Nieuwe Haagsche) laat Evert-Jan Mulder zien de bokssport nog steeds deze functie heeft. Hij beschrijft onder meer de Haagse boksschool Kristalijn. Het zijn vooral de kinderen van immigranten die aangetrokken worden tot het boksen. Mourad Louati en Richel Hersisia zijn voorbeelden van succesvolle boksters uit deze groep. Het jaarlijkse boksgala in de Schilderswijk is daarom telkenmale een groot succes.

Maar de Nederlandse overheid ziet niks in het stimuleren van de bokssport. Boksen is immers niet beschaafd en valt daarom buiten het gezichtsveld van de beleidsdoctorandussen. Gelukkig is er ook buiten de subsidiestromen nog een leven in de sport mogelijk. Maar eigenlijk gaat dit verhaal over de vraag wanneer er nu eens de Nederlandse documentaire In de Touwen wordt gemaakt. □

Volwassen Jurryt van de Vooren

Het heeft er alle schijn van dat de sportgeschiedenis in Nederland een nieuwe fase ingaat, die van de volwassenheid. Daarbij volgt deze discipline dezelfde weg als de hier populaire sporten als voetbal, darts en judo: het uit de schaduw stappen van de metaforische ouders.

Om met die drie sporten te beginnen, die ieder op zijn eigen tijd een doorbraak beleefde in de afgelopen honderd jaar. Ieder op zijn eigen tijd inderdaad, maar wel volgens hetzelfde patroon.

Het voetbal was in onze nationale beleving een geinig tijdverdrijf, maar speelde in de bescheiden Nederlandse hoofdjess een kleine rol op internationaal gebied. De relatie tot die metaforische ouders, in dit geval Groot-Brittannië, was ronduit ondergeschikt tot Oranje voor de eerste keer de Engelsen versloeg op 24 maart 1913. Het waren dan wel de amateurs, maar toch. Het feest dat losbarstte leek op een puber die voor de eerste keer op vakantie mag zonder paps en mams.

In 1964 won Anton Geesink de gouden judomedaille op de Olympische Spelen in Tokio, dus in het hart van de leeuw. Opnieuw was een Nederlander er in geslaagd die metaforische ouders te verslaan en opnieuw was het bal in dit land.

En Raymond van Barneveld tot slot, die in 1998 de Embassy won als eerste darter die niet van het Engelse continent kwam. De Britten bleven achter met wéér een sport die ze hadden uitgevonden, maar niet meer beheersten. Met behulp van SBS ploften heel wat kurken van champagneflessen.

Sportgeschiedenis in Nederland bestaat nu al een tijdje, maar bleef toch altijd een wat iele academische discipline.

Maar nu zit er opeens schot in en niet zozeer omdat er institutioneel het een en ander geregeld lijkt te worden met een hoogleraar. Is ook leuk, daar niet van, maar het gaat hier vooral om de onafhankelijkheid van denken en de vereiste afstandelijkheid van de bronnen die ons ter beschikking staan. Wie op 8 november jongstleden in Haarlem aanwezig was bij de lezing van Stichting De Sportwereld over de rol die Pim Mulier heeft gespeeld in de ontwikkeling van de sport heeft het met eigen ogen kunnen zien. En indien dat niet zo was, wil ik voor diegene dat alsnog duidelijk maken.

Alhoewel het nog in zeer kleine kring is, is wel degelijk een discussie losgebarsten over deze pionier. 'IJdel maar weergaloos', luidt niet voor niets de titel van de biografie van Gijs Zandbergen over Mulier. Het blijkt namelijk steeds meer dat alles wat we weten en braaf blijven overpennen over Mulier afkomstig is uit zijn eigen werk. Dat hij een rugbybal kocht in de Leidsestraat in 1879 was al een dikke eeuw een zekerheidje, maar zo zeker is het toch niet.

Mulier's betrokkenheid bij hockey en bandy is ook al niet meer zo'n vaststaand feit als vroeger. Nu met name Nico van Horn dieper in deze materie duikt, die heel simpel de bronnen controleert in plaats van de al bestaande literatuur, wankelt de troon van Mulier. Want het blijkt dat iedereen na Mulier de boeken van Mulier zelf direct of indirect overneemt. Tsja, en dat kunnen we toch moeilijk wetenschappelijke afstandelijkheid noemen. We zullen toch echt moeten leren zelfstandig te denken en niet alles klakkeloos over te nemen. Nu blijkt dat we in ieder geval bij Mulier geen afstand hebben kunnen nemen. Papa dacht nog steeds voor ons en we hadden het niet eens door!

Weg met die ketenen, loop weg uit het ouderlijk huis en de sportgeschiedenis hier heeft een belangrijke stap naar volwassenheid gezet. Het gaat goed zo. Ga zo door. □

Vijf vragen aan....

Susan Smit

Naam: Gerrit Valk

Woonplaats: Alkmaar

Opleiding/beroep: Geschiedenis/historicus,
voormalig lid Tweede Kamer

1. Wat was uw eerste contact met sportgeschiedenis?

Mijn eerste serieuze contact met sportgeschiedenis was toen ik het besluit had genomen om een dissertatie te schrijven over de geschiedenis van het betaald voetbal in Alkmaar.

2. Wat is uw eigen bijdrage aan het sport-historisch onderzoek?

In de eerste plaats natuurlijk mijn proefschrift dat ik snel hoop af te ronden. Daarnaast publiceerde ik met Susan Smit in het tijdschrift *Holland* een artikel over het ontstaan van het voetbal in ons land.

3. Wat zijn de beste sporthistorische boeken die u gelezen hebt?

Johan Huizinga, *Homo Ludens*, Maarten van Bottenburg, *Verborgene competitie*, Humberto Tan, *Het Surinaamse legioen* en de voetbal historische boeken van Bill Murray.

4. Wat zijn de belangrijkste te bestuderen thema's op het gebied van de sportgeschiedenis?

De betekenis van sport voor de beoefenaren. De relatie politiek en sport. De betekenis van sport voor de fans. Maatschappelijke veranderingen en hun invloed op de sport alsmede de invloed van sport op de samenleving.

5. De toekomst van de sportgeschiedenis?

De toekomst voor sportgeschiedenis ziet er goed uit. De belangstelling hiervoor neemt toe en het lijkt mij het beste dat het rituele klaaglied over het ontbreken van een leerstoel sportgeschiedenis niet steeds met de regelmaat van de klok wordt aangeheven. Calimero droeg immers ook niet bij tot de emancipatie van het kuiken. Die leerstoel komt er wel, maar wat even belangrijk is dat sportgeschiedenis een niet meer weg te denken plaats inneemt in de historische discipline. □

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaars van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

HET BESTUUR VAN
STICHTING DE SPORTWERELD

bestaat uit:

Nico van Horn, Gerard van den Houten, Peter Los (secretaris), Jan van der Putten (penningmeester), Theo Stevens, Sjoerd van Tiel (voorzitter).

Projectcoördinator: Wilfred van Buuren.

**SURF NAAR DE
WEBSITE VAN
MAGAZINE DE
SPORTWERELD:**

HTTP://

WWW.DESPORTWERELD.NL

**DE REDACTIE WENST IEDEREEN
EEN PRETTIGE (SPORT)-WINTER EN
EEN GOED 2004 !!!**

Colofon

De Sportwereld is een uitgave van Stichting de Sportwereld. Hoofdredactie: Eva Hogenbirk (alsmede eindredactie en lay-out). Eindredactie: Wilfred van Buuren. Redactionele medewerkers: Gerbrand Bakker, Heinze Bakker, Ab Bloemendaal, Theo Bollerman, Zeger van Herwaarden, Gerard van den Houten, Peter Los, Hans Pars, Remco Plas, Dolf Pouw, Michiel Rehwinkel, Daniël Rewijk, Susan Smit, Koos Steendijk-Kuypers, Theo Stevens, Ruud Stokvis, Rogier Verkade, Renzo Verwer, Jurryt van de Vooren en Mark Westerhuis.

Redactieadres: Stichting de Sportwereld, Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam.

Email: desportwereld@hotmail.com. Abonnementen: de Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers 16 E, studenten 13 E, instellingen 20 E. U kunt abonnee of medewerker worden door uw contributie over te maken via bank of giro op de Rabobank rekening 152109609 ten name van Stichting de Sportwereld, Uitgeest. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.

ISSN: 1569-7169